

BALIK ETİ TÜKETİM YAPISI VE TÜKETİCİLERİN SATIN ALMA EĞİLİMLERİNİN BELİRLENMESİ (VAN İLİ ÖRNEĞİ)

Melike CEYLAN¹ İbrahim YILDIRIM² Kenan ÇİFTÇİ³

Özet

Balık etinin dengeli ve sağlıklı beslenmeye önemli düzeyde katkıda bulunduğu bilinmektedir. Ortalama hane büyüklüğü, balık eti fiyatları, gelir düzeyi, beslenme alışkanlıkları ve eğitim düzeyi kişi başına düşen balık eti tüketim miktarını etkileyen başlıca faktörler arasında bulunmaktadır. Tüketicilerin satın alma davranışlarının belirlenmesi, firmaların tüketicilerin isteklerine cevap verecek ürünleri doğru zaman ve şekilde sunma olanağı tanımaktadır. Bu bildirinin başlıca amacı, tüketicilerin balık eti tüketim yapısı ve satın alma eğilimlerinin belirlenmesidir. Çalışmanın verileri, Van İli kentsel alanda 96 ve kırsal alanda ise 95 adet haneyle yüz yüze görüşme ile elde edilmiştir. Ortalama yıllık gelirleri dikkate alınarak hane halkı dört gruba ayrılmış ve veriler karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Kentsel alandaki hane halkının yarısından fazlası (%56) ve kırsal alandaki hane halkının %44.59'u balık etini kış mevsiminde tüketmektedir. Hane halkı başına düşen mevsimlik balık eti tüketim miktarı kentsel alanda 28.33 kg ile ilkbahar mevsiminde ve kırsal alanda 17 kg ile yaz mevsiminde en yüksektir. Hane halklarının tamamına yakını (%99.3) balık etini taze olarak tüketmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tüketim davranışları, balık eti, kentsel ve kırsal alan hane halkları

DETERMINATION OF CONSUMPTION STRUCTURE OF FISH MEAT AND PURCHASING ATTITUDES OF CONSUMERS (CASE STUDY OF VAN PROVINCE)

Abstract

Fish meat contributes to a balanced and healthy nutrition of society. The major factors which affect the fish meat per capita are the households' size, prices of fish meat, income level, nutrition behaviors and education level.

¹ Y.Y.Ü. Tarım Ekonomisi Bölümü, mail: melikeceylan@yyu.edu.tr

² Y.Y.Ü. Tarım Ekonomisi Bölümü, mail:ibrahimiyil@hotmail.com

³ Y.Y.Ü. Tarım Ekonomisi Bölümü, mail: ciftcikenan@yahoo.com

The determination of purchasing attitudes of consumers contributes to provide the consumers with products which satisfy their needs in the right time and convenient forms. The major purpose of this study was to determine the consumption structure and purchasing attitudes of fish meat consumers. The data were collected from 96 and 95 urban and rural households, face to face using sample methods applied for limited populations. According to annual income, the households were classified into four groups and the data were analyzed comparatively. More than half of urban households (56%) and 44.59% of rural households consume the fish meat in winter season. The fish meat per households per season was the highest in spring with 28.33 kg for urban households and in summer with 17 kg for the rural households. Nearly all of the households (99.3%) consume fish meat as fresh.

Key words: Consumption attitudes, fish meat, urban and rural households

1. Giriş

Balık eti tüketim miktarını etkileyen faktörler arasında hane halkı büyüklüğü, fiyat ve gelir düzeyinin yanında; beslenme alışkanlıkları ve eğitim düzeyi önemli rol oynamaktadır. Hane halkının satın alma davranışlarını etkileyen önemli bir etken de üyesi bulunduğu sosyal kesimin genel davranış biçimidir (Kotler, 1984). Tüketiciler kendi özelliklerini taşıyan veya yansıtan ürünleri tercih etme eğilimindedir (Solomon, 2003). Tüketicinin denediği üründen memnun kalması ile birlikte satın alma davranışının uzun dönemli ve tekrarlanan bir davranış biçimine dönüşeceği belirtilmektedir (Odabaşı ve Barış, 2003). Özellikle alışkanlıklarla rutin yapılan satın almaların genellikle üzerinde fazla düşünülmeyen ucuz ve kolay ulaşılan ürünler olduğu gözlemlenmiştir (Çabuk ve Yağcı, 2003). Tüketicilerin satın alma davranış biçimlerinin belirlenmesi firmalara tüketici isteklerine uygun ürünlerinin istenen zaman ve formda sunulması olanağını sunmaktadır. Ayrıca, firmaların rekabetçi ortamda daha etkin bir şekilde yarışma şansını elde edebilmeleri bakımından bu tür araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

Su ürünleri beslenmeye katkısı açısından özel bir öneme sahiptir. Ülkemizde daha çok taze tercih edilen su ürünleri son yıllarda soğutma, dondurma, tuzlama, konserve ve tütsüleme, salamura gibi işleme ve muhafaza teknolojileriyle tüketicilere çeşitlilik sunmaktadır (Atay ve ark., 2000). 2006 yılı su ürünleri toplam üretimi 662 bin ton olup, bunun 533 bin tonu avcılık ve 129 bin tonu yetiştiricilikle elde edilen ürünlerden oluşmaktadır (TUIK, 2008).

Dünyada kişi başına düşen ortalama yıllık balık tüketim miktarı yaklaşık olarak 15 kg'dır. Bu miktar Japonya'da 70.6 kg, İspanya'da 44.7 kg, Fransa'da 31.2 kg ve İtalya'da 24.6 kg'dır (FAO, 2004). Türkiye'de kişi başına düşen ortalama yıllık balık tüketim miktarı yaklaşık olarak 7 kg düzeyinde bulunmaktadır (Saygı ve ark., 2006).

Türkiye'de balık eti tüketim yapısını inceleyen araştırmalar sınırlı sayıdadır. Konu ile ilgili olarak İzmir ilinde yapılan bir çalışmada tüketicilerin %72'sinin ayda 2 kez balık tükettiği ve %75'inin kültür balığını daha ucuz bulduğu belirtilmiştir (Saygı ve ark., 2006). Van Gölü'ne kıyısı bulunan kimi ilçelerde yapılan bir araştırmada tüketicilerin %82.2'sinin balık satın alırken taze olmasına dikkat ettikleri ve %59.1'inin İnci Kefali balığını tercih ettikleri belirtilmiştir (Gürğün, 2006).

Tüketicilerin balık eti tüketim yapısının farklı yörelerde değişiklikler göstermesi doğaldır. Yörelere göre tüketim davranış biçimlerinin belirlenmesi firmaların potansiyel hedef pazarlarını ve bu pazarların özelliklerini belirlemeleri bakımından yararlıdır.

Bu bildirinin başlıca amacı Van İli Merkez İlçesinde kentsel ve kırsal alandaki tüketicilerin balık eti yapısını karşılaştırmalı olarak incelemektir.

2. Materyal ve metot

Araştırmanın materyalini Van İli Merkez İlçede kentsel alanda 44811 hane ve kırsal alanda 9604 hane oluşturmuştur (Anonim, 2002).

Örnek hacmi aşağıdaki sonlu ana kitleler için örnekleme yöntemi kullanılarak %95 güven aralığı ve %10 hata payı ile kentsel alan için 96 hane ve kırsal alan için 95 hane olarak bulunmuştur (Miran, 2003).

$$n = \frac{N_p * (1-P)}{(N-1) * \hat{\sigma}^2 P_x + P * (P-1)}$$

N = Ana kitle (44.811 hane halkı)

P = İncelenen olayın ana kitle içinde gerçekleşme olasılığı (% 50 alınmıştır)

$\hat{\sigma}$ = Oranın varyansı

Kentsel ve kırsal örnek hacmi, nüfus oranları dikkate alınarak daha önce belirlenen sekiz mahalle ve sekiz köye oransal olarak dağıtılmıştır. Veriler 15 Kasım 2004 ve 5 Mart 2005 tarihleri arasında tesadüfi olarak belirlenen hane halkları ile yüz yüze yapılan anketlerle toplanmıştır.

Ortalama yıllık gelirleri dikkate alınarak hane halkları dört gruba ayrılmıştır. Buna göre 6000 YTL ve daha düşük gelire sahip olan hane

halkları I. gelir grubunu (63 hane halkı); 6001 YTL-12000 YTL arası gelire sahip hane halkları II. gelir grubunu (75 hane halkı); 12001 YTL- 18 000 YTL arası gelire sahip olan hane halkları III. gelir grubunu (32 hane halkı) ve 18001 YTL ve üstü gelire sahip hane halkları IV. gelir grubunu (21 hane halkı) oluşturmuştur.

Farklı gelir gruplarında yer alan hane halklarının bazı balık eti tüketimi davranış biçimleri ile ilgili görüş farklılıklarının belirlenmesinde ki-kare bağımsızlık testi yapılmıştır.

3. Araştırma Bulguları

3.1. Tüketicilerin Cinsiyet, Yaş ve Eğitim Düzeyi

Anket yapılan tüketicilerin kentsel alanda %76.04'u ve kırsal alanda %54.74'ü kadınlardan oluşmaktadır. Tüketicilerin ortalama yaşı kentsel alanda 35, kırsal alanda 40 ve toplamda 37 olup, anket yapılan tüketicilerin %37.17'si 35-50 yaş aralığında bulunmaktadır. Okuma yazma bilmeyen tüketicilerin oranı kentsel alanda %26.04, kırsal alanda %42.11 ve toplamda %34.03'tür. Tüketicilerin yarısına yakını (%45.03) ilkokul mezunu olup, bu açıdan kentsel ve kırsal alan benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte, tüketicilerin ilköğretim sonrası eğitim düzeyleri bakımından kentsel alan lehine olmak üzere belirgin farklıklar bulunmaktadır (Çizelge 1).

Çizelge 1. Tüketicilerin Cinsiyet, Yaş ve Eğitim Düzeyi (%)

Cinsiyet	Kentsel alan	Kırsal alan	Genel
Kadın	76.04	54.74	65.45
Erkek	23.96	45.26	34.55
Toplam	100.00	100.00	100.00
Yaş			
16-27	29.16	17.89	23.56
28-34	25.00	24.21	24.61
35-50	35.42	38.95	37.17
51+	10.42	18.95	14.66
Toplam	100.00	100.00	100.00
Eğitim Düzeyi			
Okur yazar değil	26.04	42.11	34.03
Okur yazar	-	4.21	2.09
İlkokul	44.79	45.26	45.03
Ortaokul	9.38	4.21	6.81
Lise	13.54	4.21	8.90
Üniversite ve dengi	6.25	-	3.14
Toplam	100.00	100.00	100.00

3.2. Balık Tüketim Mevsimleri

Kentsel alanda hane halklarının yarısından fazlası (%56) balık etini kış mevsiminde tüketmektedir. Bu oran I. ve IV. gelir gruplarında en yüksek olup sırasıyla %71.42 ve %70 düzeyindedir. Kış mevsiminde balık eti tüketen hane halklarını %22.67 ile yaz mevsiminde balık etini tüketen hane halkları izlemektedir. Her mevsim balık eti tüketen hane halklarının oranı %17.33'tür (Çizelge 2).

Kırsal alandaki hane halklarının da yarısına yakını (%44.59) balık etini kış mevsiminde tüketmektedir. Bu oran I. gelir gurubunda %33.33 ile en düşük ve III. gelir grubunda ise %75 ile en yüksektir. Hane halklarının ¼'ünden fazlası (%28.38) balık etini yaz mevsiminde tüketirken, her mevsim balık eti tüketen hane halklarının oranı %20.28'dir (Çizelge 2).

Sonbahar mevsiminde kentsel alandaki hane halkları balık eti tüketmezken, kırsal alandaki hane halklarının sadece %2.7'si bu mevsimde balık eti tüketmektedir. Van Gölü'nde yetişen İnci Kefali balığının avlanma mevsimi ile hane halklarının balık eti tüketim mevsimleri arasında yakın bir ilişkinin olduğu bilinmektedir.

Balık eti tüketim mevsimi bakımından kentsel ve kırsal alan ile gelir grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($P>0.01$).

Çizelge 2. Gelir gruplarına göre hane halklarının balık eti tüketim mevsimi (%)

	Kentsel Alan				Genel
	I	II	III	IV	
İlkbahar	-	7.69	5.56	-	4.00
Yaz	14.29	30.78	22.22	20.00	22.67
Sonbahar	-	-	-	-	-
Kış	71.42	46.15	44.44	70.00	56.00
Her mevsim	14.29	15.38	27.78	10.00	17.33
Toplam	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
	Kırsal Alan				Genel
	I	II	III	IV	
İlkbahar	12.50	-	-	-	4.05
Yaz	29.17	32.35	12.50	25.00	28.38
Sonbahar	-	2.94	12.50	-	2.70
Kış	33.33	47.06	75.00	37.50	44.59
Her mevsim	25.00	17.65	-	37.50	20.28
Toplam	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

3.3. Balık Eti Tüketim Miktarları

Kentsel alanda ilkbahar mevsiminde balık tüketen hane halkı başına düşen balık eti tüketim miktarı 28.33 kg ile en yüksek olup, bunu, sırasıyla 12.72 kg, 11.95 kg ve 9.0 kg ile yaz, kış ve her mevsim balık eti tüketen hane halkı izlemektedir. Kırsal alanda yaz mevsiminde balık tüketen hane halklarının hane halkı başına düşen balık tüketim miktarı 17 kg ile en yüksek olup, bunu 16.64 kg ile kış mevsiminde, 13.50 kg ile sonbahar mevsiminde ve 7 kg ile ilkbahar mevsiminde balık eti tüketen hane halkları izlemektedir (Çizelge 3).

3.4. Balık Etinin Taze Tüketilme Nedenleri

Hane halklarının tamamına yakını (%99.33) balık etini taze olarak tüketmeyi tercih etmektedir. Kentsel alanda hane halklarının 1/3'ünden fazlası (%37.33) balık etinin taze olarak tüketilmesinin daha lezzetli olduğunu belirtmiştir. Bu oran gelir gruplarına paralel olarak artmakta ve IV. gelir grubunda %80'e ulaşmaktadır. Hane halklarının %26.67'si ucuzluk, %17.33'ü alışkanlık ve %16'sı daha sağlıklı olması nedeniyle balığı taze olarak tüketmeyi tercih etmektedir. I.gelir grubundaki hane halklarının yarısına yakını (%42.86) balığın taze olarak tüketilmesinde ucuzluk faktörünü dikkate almaktadır (Çizelge 4).

Çizelge 3. İnceleme alanı ve gelir gruplarına göre hane halkı başına düşen ortalama mevsimlik balık eti tüketim miktarı (kg)

	Kentsel Alan				Genel
	I	II	III	IV	
İlkbahar	-	20.00	45.00	-	28.33
Yaz	3.50	15.13	18.00	9.00	12.72
Sonbahar	-	-	-	-	-
Kış	8.73	15.17	13.13	12.00	11.95
Her mevsim	-	9.00	-	-	9.00
	Kırsal Alan				Genel
	I	II	III	IV	
İlkbahar	7.00	-	-	-	7.00
Yaz	11.57	16.64	18.00	37.50	17.00
Sonbahar	-	12.00	15.00	-	13.50
Kış	12.00	12.56	34.50	15.00	16.64
Her mevsim	-	-	-	-	-

Çizelge 4. İnceleme alanı ve gelir gruplarına göre hane halklarının balık etini taze tüketme nedenleri (%)

	Kentsel Alan				Genel
	I	II	III	IV	
Daha lezzetli	23.81	33.33	35.29	80.00	37.33
Ucuzluk	42.86	18.52	35.29		26.67
Kolay bulunması	4.76		5.88	-	2.67
Alışkanlık	9.52	29.63	11.77	10.00	17.33
Sağlıklı	19.05	18.52	11.77	10.00	16.00
Toplam	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
	Kırsal Alan				Genel
	I	II	III	IV	
Daha lezzetli	45.83	55.88	50.00	50.00	51.35
Ucuz	41.67	35.29	12.50	25.00	33.78
Kolay bulunması	-	-	-	-	-
Alışkanlık	12.50	8.83	12.50	12.50	10.82
Sağlıklı	-	-	25.00	12.50	4.05
Toplam	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Van Gölüne kıyısı bulunan kimi ilçelerde yapılan bir araştırmada tüketicilerin %82,2'sinin balık eti satın alırken taze olmasına dikkat ettikleri ve %59,1'inin İnci Kefali balığını tercih ettikleri belirtilmiştir (Gürgün, 2006).

Hane halklarının balık etini taze olarak tüketme tercihleri açısından, kentsel ve kırsal alan ile gelir grupları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($P>0.01$).

3.5. Balık Eti Tüketim Miktarı Yeterliliği

Kentsel alandaki hane halklarının yarısından fazlası (%56.25) balık eti tüketim miktarını yeterli görmektedir. Gelir düzeyi arttıkça balık eti tüketimini yeterli görenlerin oranı artmaktadır. Bu oran I. gelir grubunda %44.83 iken, V.gelir grubunda %83.33 düzeyine çıkmaktadır. Kırsal alandaki hane halklarının %46.32' balık eti tüketim miktarlarının yeterli olduğunu belirtmiştir (Çizelge 5).

Çizelge 5. İnceleme alanı ve gelir gruplarına göre hane halklarının balık eti tüketim miktarı yeterliliği hakkındaki görüşleri (%)

	Kentsel Alan				Genel
	I	II	III	IV	
Yeterli	44.83	52.94	61.90	83.33	56.25
Yetersiz	55.17	47.06	38.10	16.67	43.75
Toplam	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
	Kırsal Alan				Genel
	I	II	III	IV	
Yeterli	26.47	63.41	45.45	44.44	46.32
Yetersiz	73.53	36.59	54.55	55.56	53.68
Toplam	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

4. Sonuç

Hane halklarının önemli bir kısmı balık etini kış mevsiminde tüketmektedir (kentsel ve kırsal alan için sırasıyla %56 ve %44.59). Bununla birlikte, hane halkı başına tüketilen balık eti tüketim miktarları kentsel alan için ilkbahar ve kırsal alan için yaz mevsiminde en yüksektir.

Hane halklarının tamamına yakını (%99.33) balık etini taze olarak tüketmeyi tercih etmektedir. I gelir grubunda yer alan hane halklarının yarısına yakını (%42.86) taze balık etini ucuzluğu nedeniyle tercih ederken, IV. gelir grubunda hane halklarının %80'i lezzet faktörünü dikkate almaktadır.

Kırsal alandaki hane halklarının $\frac{3}{4}$ 'üne yakını (%73.53) balık eti tüketim miktarını yetersiz bulmaktadır. Gelir düzeyi arttıkça balık eti tüketim miktarını yeterli gören hane halklarının oranı artmaktadır. Kentsel alanda IV. gelir grubunda balık eti tüketim miktarını yeterli görenlerin oranı %83.33'dir.

KAYNAKLAR

- Anonim. (2002). 2000 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Özellikleri, 65. Van, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Yay no:2605, Ankara, 203
- Atay, D., Ölmez, M., Korkmaz, Ş., (2000). Su Ürünleri Üretimi, T. Ziraat Mühendisleri Odası 5. Kongresi, Milli Kütüphane, www.zmo.org.tr
- Çabuk, S. ve Yağcı, M.İ., (2003). Pazarlamaya Çağdaş Yaklaşım, Nobel Kitapevi, Adana, 359s.
- FAO. (2004). Food and Agriculture Organization of the United Nations www.fao.org (Giriş: 10 Nisan 2008).

- Gürgün, H.,(2006). Van Gölüne Kıyısı Bulunan Bazı İlçelerdeki Balık Tüketimine Yönelik Bir Araştırma, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Su Ürünleri Avlama ve İşleme Teknolojisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bonova, İzmir
- Kotler, P., (1984). Pazarlama Yönetimi, Çev: Y.Erdal, Beta Basım Yayım Dağıtım, 2. Baskı, New Jersey, 726s.
- Miran, B., (2003). Temel İstatistik, Ege Üniversitesi Basım Evi, İzmir, s.297
- Odabaşı, Y. ve Barış, G., (2003). Tüketici Davranışı, MediaCat Akademi, 2. Baskı, İstanbul, 404s.
- Solomon, M. R., (2003). Tüketici Krallığının Fethi, Çev: Selin Çetinkaya, MediaCat Kitapları, İstanbul, 319s.
- Saygı, H., Saka, Ş., Fırat, K. ve Kaya, T., (2006). İzmir Merkez İlçelerinde Kamuoyunun Balık Tüketimi ve Balık Yetiştiriciliğine Yaklaşımı, E.Ü. Su Ürünleri Dergisi, Cilt 23,Sayı (1-2):133-138
- TÜİK, (2008). Türkiye İstatistik Kurumu, www.tuik.gov.tr (Giriş: 10 Nisan 2008)